

Odgovori na najčešća pitanja
onkoloških pacijenata
u vezi oboljenja
uzrokovanog koronavirusom

Sadržaj

- Rizici u vezi sa koronavirus pandemijom kojima su izloženi onkološki pacijenti
 - Da li maligno oboljenje ili onkološki tretman povećavaju rizike kod oboljenja uzrokovanog koronavirusom?
 - Zašto oboljeli od malignih bolesti spadaju u rizičnu kategoriju infekcije korona virusom?
 - Koji pacijenti oboljeli od malignih bolesti imaju veći rizik za nastanak težeg oblika oboljenja uzrokovanog koronavirusom?
- Preporuke za prevenciju infekcije koronavirusom
 - Šta je to stroga izolacija?
 - Kako se ponašati ako živite u zajednici sa drugim osobama?
 - Postoji li još nešto što mogu učiniti da pomognem u borbi protiv koronavirusa, poboljšam svoje zdravlje i imunitet?
 - Kome se treba obratiti onkološki pacijent ako primjeti neke simptome poput povišene tjelesne temperature ili kašlja?

Sadržaj

- Uticaj pandemije uzrokovane koronavirusom na tretman onkoloških pacijenata
 - Na koji način pandemija koronavirusom može uticati na tretman onkoloških pacijenata?
 - Kakav je uticaj pandemije koronavirusom na skrining preglede, te preglede u svrhu preciznog dijagnosticiranja malignog oboljenja?
 - Na koji način može doći do izmjena plana liječenja onkoloških pacijenata?
 - Za koje grupe pacijenta je provođenje onkološke terapije visoki, srednji ili niski prioritet?
 - Ako pacijent tek počinje onkološko liječenje, treba li razmotriti odgađanje početka terapije zbog pandemije koronavirusa?
 - Kakve su preporuke u pogledu hirurškog tretmana?
 - Kakve su preporuke u pogledu kemoterapije?
 - Kakve su preporuke u pogledu radioterapije?
 - Kakve su preporuke u pogledu endokrine terapije?
 - Kakve su preporuke u pogledu imunoterapije?
 - Kakav uticaj ima pandemija koronavirusom na tretman neželjenih efekata onkološke terapije?
 - Kakve su preporuke u pogledu kontrolnih pregleda?

Rizici u vezi sa koronavirus
pandemijom kojima su izloženi
onkološki pacijenti

Da li maligno oboljenje ili onkološki tretman povećavaju rizike kod oboljenja uzrokovanog koronavirusom?

- U ovom trenutku ne postoje dokazi koji bi sugerirali da bilo koja vrsta prethodno završenog onkološkog tretmana povećava ili smanjuje rizik oboljevanja od infekcije koronavirusom. (1)
- Međutim, pacijenti kojima je u toku onkološko liječenje su češće u kontaktu sa zdravstvenim sistemom i općom populacijom, što može dodatno da poveća rizik od oboljenja uzrokovanog koronavirusom. (1)
- Osim toga, postoje dokazi da onkološki pacijenti i pacijenti koji su nekada prije imali maligno oboljenje mogu imati teži tok oboljenja uzrokovanog koronavirusom u odnosu na pacijente koji to nisu. Naime, primjećeno je da se kod ovih pacijenata češće javljaju teške komplikacije oboljenja uzrokovanog koronavirusom, uključujući potrebu za intenzivnom njegom, mehaničkom ventilacijom ili smrt u odnosu na pacijente bez onkoloških oboljenja. (1)
- Razlog tome bi se mogao naći u činjenici da kako sam karcinom tako i onkološki tretmani mogu dovesti do slabljenja imunološkog sistema što dalje dovodi do smanjene odbrambene sposobnosti organizma. (1)

Zašto oboljeli od malignih bolesti spadaju u rizičnu kategoriju infekcije koronavirusom?

- Izraz „imunokompromitovan“ se odnosi na pojedince čiji se imuni sistem smatra znatno slabijim u poređenju sa imunim sistemom zdrave odrasle osobe. Primarna uloga imunog sistema je u odbrani organizma od infekcija. (1)
- „Imunokompromitovane“ osobe su pod većim rizikom od infektivnih bolesti, poput virusne infekcije COVID-19. Postoje brojni razlozi zbog kojih imuni sistem može biti oslabljen, između ostalih: ukoliko osoba boluje od raka, dijabetesa, srčanih oboljenja, ukoliko je osoba starija ili ukoliko je pušač. (1)
- Onkološki pacijenti imaju znatno veći rizik da njihov imuni sistem postane „kompromitovan“ ili oslabljen. To najviše ovisi od tipa karcinoma, vrste onkološke terapije koju primaju, dobi, te drugih prisutnih oboljenja. Rizik je najveći u trenutku aktivnog onkološkog tretmana tj. u periodu kada pacijent prima kemoterapiju. (1)
- Ne postoji tačan test kojim se može odrediti da li je neko „imunokompromitovan“ ili ne, ali na osnovu nalaza krvi poput smanjenog broja bijelih krvnih zrnaca ili smanjenog broja antitijela (imunoglobulina) se može zaključiti da je imuni sistem značajno oslabljen. (1)

Koji pacijenti oboljeli od malignih bolesti imaju veći rizik za nastanak težeg oblika oboljenja uzrokovanog koronavirusom?

- Oboljeli od malignih bolesti koji imaju veći rizik za nastanak težeg oblika oboljenja uzrokovanog koronavirusom su:
 - Pacijenti koji aktivno primaju kemoterapiju ili su hemoterapiju primili u posljednja 3 mjeseca; (1)
 - Pacijenti koji primaju intenzivnu radioterapiju; (1)
 - Pacijenti koji su u posljednjih 6 mjeseci imali transplantaciju koštane srži ili matičnih stanica, ili oni koji još uvijek primaju imunosupresivne lijekove; (1)
 - Bolesnici sa hematološkim malignitetima koji oštećuju imuni sistem, čak i ako im nije bilo potrebno liječenje (na primjer hronična leukemija, limfom ili mijelom). (1)
 - Specifičnu rizičnu grupu predstavljaju pacijenti oboljeli od maligne bolesti kod kojih su prisutni znaci oslabljenog imunog sistema poput smanjenog broja leukocita ili niskog nivoa imunoglobulina, ili pacijenti koju dugo primaju imunosupresivnu terapiju (npr. kortikosteroidi ili antitijela). (1)
- Ako niste sigurni da li pripadate nekoj od navedenih grupa bolesnika, niti kakvu terapiju primete, preporučujemo da se konsultirate sa nadležnim ljekarom. U slučaju da pripadate nekoj od navedenih rizičnih grupa pacijenata, Vaš ljekar Vam može preporučiti strožije mjere samozaštite koje uključuju “strogu izolaciju”.



Preporuke za prevenciju infekcije koronavirusom

Šta je to stroga izolacija?

- Stroga izolacija predstavlja mjeru zaštite veoma osjetljive grupe osoba, tako što se minimizira njihova interakcija sa drugima. To znači da ako pripadate ovoj grupi, morate biti kod kuće i izbjegavati bliske kontakte najmanje 12 sedmica. Pri tome je dozvoljena posjeta osoba koji Vam pružaju osnovnu pomoć, kao što su zdravstveni radnici ili njegovatelji. (1)
- Svi posjetitelji moraju prilikom dolaska, ali i tokom samog boravka u vašem domu, prati ruke sapunom i vodom u trajanju od najmanje 20 sekundi. (1)
- Stroga izolacija također uključuje i sljedeće (1):
 - Izbjegavati sve osobe koje su možda zaražene COVID-19 virusom
 - Ostati kod kuće
 - Izbjegavati porodična okupljanja, čak i u privatnom prostoru
 - Dogovoriti sa članovima porodice ili prijateljima opskrbu namirnicama, koje trebaju ostavljati ispred Vaših ulaznih vrata bez ulaska u Vaš dom.
- Ako smatrate da pripadate rizičnoj grupi pacijenata, konsultirajte se sa nadležnim ljekarom kako postupiti. (1)

Kako se ponašati ako živite u zajednici sa drugim osobama?

- U ovisnosti od situacije u kojoj se nalazite, može biti jako teško ostati izoliran od drugih osoba u Vašem domu. Učinite koliko možete! (1)
 - Potrebno je da svako ko živi sa Vama reducira vanjske kontakte ako je moguće.
 - Provodite minimalno vrijeme, koliko je moguće, u zajedničkim prostorijama, poput kuhinje ili sobe za dnevni boravak. Provjetravajte ove prostorije često.
 - Pokušajte održati fizičku distancu od minimalno 2 metra (3 koraka) od ljudi sa kojima živite. Spavajte u odvojenim krevetima, ako je moguće.
 - Koristite odvojene peškire (ručnike) od drugih ukućana.
 - Koristiti posebno kupatilo ako je moguće.
 - Ako ste primorani koristiti istu kupaonicu i toalet, oni trebaju biti dezinficirani nakon svakog pojedinačnog korištenja.
 - Svi ukućani trebaju prati ruke redovno, izbjegavati doticanje lica i čistiti redovno površine koje se dodiruju.
- Važno je znati da se možete osloniti jedni na druge i imati podršku od svojih ukućana i porodice. Vaši ukućani se ipak ne moraju pridržavati svih mjera stroge izolacije. Oni bi se trebali pridržavati fizičkog distanciranja. (1)
- Odluka da zaštitite sebe od infekcije koronavirusom strogom izolacijom je Vaš lični izbor u datoj situaciji. Na primjer, onkološki bolesnici koji su nažalost u terminalnoj fazi bolesti, mogu donijeti odluku da preostalo vrijeme provedu bez rigoroznih mjera samozaštite. (1)

Postoji li još nešto što mogu učiniti da pomognem u borbi protiv koronavirusa, poboljšam svoje zdravlje i imunitet?



- Najvažnija odluka koju možete donijeti jeste da se pridržavate općih zdravstvenih preporuka od strane WHO (engl. World Health Organization = Svjetske Zdravstvene Organizacije) te lokalnih preporuka od strane Ministarstva Zdravstva u BiH. (1)
- Održavanje fizičke distance, često i temeljno pranje ruku, izbjegavanje okupljanja u grupi, dezinfekcija površina, izbjegavanje dodirivanja lica neopranim rukama, može biti dobra strategija za sve, ali strogo pridržavanje ovih mjera je posebno važno za onkološke pacijente koji mogu biti imunokompromitovani. (1)
- Potrebno je da slijedite preporuke zdravstvenih profesionalaca i Vašeg onkologa te vodite zdrav stil života. (1)
 - Ne biste trebali pušiti niti konzumirati duhanske proizvode
 - Primjenjujte dobro izbalansiranu dijetu bogatu voćem i povrćem
 - Vježbajte redovno
 - Spavajte dovoljno

Kome se treba obratiti onkološki pacijent ako primjeti neke simptome poput povišene tjelesne temperature ili kašlja?

- Pacijenti na aktivnom onkološkom liječenju kod kojih se pojave akutni respiratorni simptome (kašalj i otežano disanje) ili povišena tjelesna temperatura se trebaju obratiti svom onkologu telefonom i dogovoriti dalje korake. (1)
- Onkološki pacijenti koji ne primaju imunosupresivnu onkološku terapiju, a kod kojih se pojave ovim simptomima potrebno je da pozovu dežurne brojeve telefona nadležnih institucija ili Domova zdravlja, kako bi dobile savjet i instrukcije za dalje postupanje. (1)
- Ukoliko se kod onkološkog pacijenta potvrdi infekcija sa koronavirusom, medicinski prioritet postaje tretman ovog stanja što može uključivati izolaciju i prekid tretmana malignog oboljenja. U navedenom slučaju onkološki tretman će se nastaviti nakon uspješnog oporavka od COVID-19. (2)

1. Cancer. Net. 2020. Common Questions About COVID-19 and Cancer: Answers for Patients and Survivors. Dostupno na: <https://www.cancer.net/blog/2020-04/> (Pristup: 10.04.2020.)

2. ESMO. 2020. Cancer Care During the COVID-19 Pandemic: An ESMO Guide for Patients. Dostupno na: <https://www.esmo.org/for-patients/patient-guides/cancer-care-during-the-covid-19-pandemic> (Pristup: 13.04.2020.)



Uticaj pandemije uzrokovane koronavirusom na tretman onkoloških pacijenata

Na koji način pandemija koronavirusom može uticati na tretman onkoloških pacijenata?

- Učestale posjete bolničkim ustanovama za vrijeme pandemije COVID-19 mogu pacijente oboljele od malignih bolesti dovesti u veću opasnost od infekcije koronavirusom. (1)
- Kako bi umanjili direktni kontakt sa drugim osobama, onkološki pacijenti bi trebali da razgovaraju sa svojim onkolozima o tome koje kontrolne posjete bi mogli eventualno preskočiti, odgoditi za neki drugi dan, ili održati putem telefona ili video poziva. Ipak preskakanje ili odlaganje kontrolnih posjeta se ne bi trebalo shvatiti olako te bi se te odluke morale donijeti samo u koordinaciji sa onkologom. (1)
- Osim toga, i neke vrste onkološke terapije se mogu odgoditi radi preventivne zaštite od moguće infekcije. Važno je razumjeti da je u određenim slučajevima sasvim bezbjedno malo odgoditi liječenje, a onkolog će dati ovaj prijedlog samo ako je to u vašem najboljem interesu. Budite u bliskom kontaktu putem telefona i e-maila sa ljekarom ili medicinskom sestrom koji su uključeni u vaše liječenje kako bi mogli da Vas savjetuju o bilo kakvim promjenama plana vašeg tretmana. (1)
- Pacijenti koji treba da nastave svoj tretman u bolničkim ustanovama treba da se informišu (putem telefona) o mjerama koje je poduzela medicinska ustanova sa ciljem zaštite od širenja koronavirusa. To može uključivati zaseban ulaz u bolnicu za onkološke pacijente, obavezno zakazivanje tačnog termina posjete i slično. (1)

Kakav je uticaj pandemije koronavirusom na skrining preglede, te preglede u svrhu preciznog dijagnosticiranja malignog oboljenja?

- Rutinski skrining pregledi poput na primjer mamografije se otkazuju ili odgađaju na neodređeno vrijeme u zavisnosti od trajanja pandemije. (1)
- Pojedine dijagnostičke procedure potrebe kako bi se mogao utvrditi stadij malignog oboljenja (poput CT pregleda) takođe mogu biti odgođeni ukoliko rizik od infekcije nadmašuje moguće benefite pregleda. To se prvenstveno odnosi na preglede pacijenata sa malignim oboljenjem koje pokazuje nizak rizik od brzog napredovanja. Ovakvu odluku može donijeti jedino onkološki tim i to u zavisnosti od slučaja do slučaja. (1)
- Osim toga, u nekih pacijenta može doći do smanjenja broja i obima dijagnostičkih pretraga samo na one koje su neophodne za usmjeravanje liječenja. (1)

Na koji način može doći do izmjena plana liječenja onkoloških pacijenata?

- Plan tretmana onkoloških pacijenata može se prilagoditi kako bi se smanjili rizici za zdravlje povezani sa pandemijom koronavirusa. Da li će doći do izmjena terapijskog plana u dobro mjeri zavisi od postavljenog terapijskog cilja. Na primjer, kurativno liječenje (cilj je izliječenje) će se najvjerojatnije nastaviti prema planu kako bi se osigurala najbolja šansa za oporavak. S druge strane, kod palijativnog liječenja (cilj je umanjeње simptoma bolesti) mogući rizici mogu nadmašiti bilo kakve moguće koristi od liječenja. (1)
- Odluku o izmjeni terapijskog plana donosi multidisciplinarni tim ljekara koji će pregledati svakog pojedinog pacijenta kako bi utvrdio koji prioritet ima provođenje onkološke terapije u ukupnoj dobrobiti i zdravstvenoj zaštiti pacijenta. Zato je vrlo važno da kontaktirate svog liječnika ili medicinsku sestru putem telefona ili e-maila kako biste osigurali da znate da li će Vaš plan liječenja možda biti izmijenjen. (1)

Za koje grupe pacijenta je provođenje onkološke terapije visoki, srednji ili niski prioritet?

- Sa obzirom na terapijski cilj, ali i druge faktore kao što su opće stanje pacijenta, urgentnost onkološkog tretmana, očekivana korist u odnosu na potencijalni rizik kao i raspoložive resurse za sigurno liječenje mogući su sljedeći pristupi:
 - Visoki prioritet. U ovu skupinu spadaju pacijenti čije je stanje opasno po život ili je klinički nestabilno i / ili kod kojih će planirano liječenje imati značajnu korist (npr. produljenje života), što onkološku terapiju čini visokim prioritetom. (1)
 - Srednji prioritet. U ovu grupu spadaju pacijenti čije je stanje ozbiljno, ali nije odmah životno ugroženo i kod kojih se može razmotriti kratko odlaganje liječenja. Međutim, ogađanje duže od 6–8 sedmica može potencijalno utjecati na ishod i / ili iznos dobivene koristi, čineći onkološku terapiju srednjim prioritetom. (1)
 - Niski prioritet. Ova grupa uključuje bolesnike čije je stanje dovoljno stabilno da se svako liječenje može sigurno odgoditi u toku pandemije COVID-19. Također uključuje bolesnike kojima planirano liječenje vjerojatno neće pružiti značajnu korist (npr. Vjerovatno neće produžiti život ili poboljšati kvalitetu života), što onkološku terapiju čini niskim prioritetom. (1)

Ako pacijent tek počinje onkološko liječenje, treba li razmotriti odgađanje početka terapije zbog pandemije koronavirusa?

- Mnogo je faktora koje treba uzeti u obzir pri donošenju ovakve odluke, poput odgađanja onkološke terapije kako bi se izbjegla potencijalna infekcija COVID-19. (1)
- Pacijenti bi trebali razgovarati sa svojim ordinirajućim onkologom o rizicima odgode onkološkog liječenja u odnosu na potencijalnu korist smanjenja rizika od infekcije. (1)
- Stvari koje se trebaju razmotriti uključuju ciljeve planiranog liječenja, vjerojatnoću da će se maligno oboljenje kontrolirati planiranim liječenjem, intenzitet i nuspojave terapije, te prateću njegu koja je dostupna za smanjenje nuspojava liječenja. (1)

Kakve su preporuke u pogledu hirurškog tretmana?

- Sve odluke o hirurškom zahvatu donose se na temelju toga koliko je intervencija hitna i mogućeg rizika za pacijenta. Vaš multidisciplinarni konzilijarni tim će biti uključen u donošenje svih odluka u vezi s Vašim liječenjem. Nadležni onkološki tim treba razmotriti moguće rizike i koristi hirurškog tretmana za Vas u trenutnoj situaciji i o njima razgovarati sa Vama. Vaša sigurnost treba biti prioritet pri donošenju odluka. (1)
- Za pojedine pacijente operacija predstavlja najbolji tretman i Vaši ljekari Vam mogu isplanirati hirurški zahvat. Ova odluka može zavisiti i od trenutne raspoloživosti bolničkih kapaciteta u jedinicama intenzivne njege (ukoliko operativni zahvat predviđa takav oblik post-operativne njege) koje mogu biti značajno smanjene za vrijeme pandemije. (1)
- Ipak u određenom broju situacija može biti sigurno odgoditi operaciju. Za neke onkološke pacijente drugačija vrsta tretmana primijenjena prije operacije (tzv. Neoajuvantna terapija) može biti podjednako efikasna kao i operacija, pa Vaš ljekar može predložiti drugačiji tretman. (1)
- U svakom slučaju, Vaš ljekar će razgovarati o tome šta smatra da je najbolja opcija za Vaše liječenje u trenutnoj situaciji.

Kakve su preporuke u pogledu kemoterapije?

- Odluka da se odgodi, modificira ili prekine kemoterapija za pacijente, može se donijeti samo ako se pažljivo odmjeri potencijalni rizik odgađanja ili prekida tretmana u odnosu na moguću korist prevencije od infekcije COVID-19 virusom. Klinička odluka se treba donositi od slučaja do slučaja, uzimajući u obzir rizik od povrata maligne bolesti u slučaju prekida ili odgađanja kemoterapije, broja ciklusa kemoterapije koje je pacijent već primio i od toga koliko dobro podnosi tretman. (1)
- Nadležni onkolog može preporučiti “pauzu” u slučaju da je pacijent na terapiji održavanja ili u stabilnoj fazi remisije bolesti. To može biti prijedlog u momentu kada pandemija dostiže svoj vrhunac u našoj regiji. Otkazivanje ili modifikacija tretmana (nakon hirurškog zahvata) se također može preporučiti u nekim slučajevima. (1)
- U slučaju da pacijenti primaju adjuvantnu terapiju za visoko rizičnu malignu bolest koja se može hirurški liječiti, tada je izvjesno da će se kemoterapija nastaviti bez prekidanja. U svakom slučaju, ako je moguća korist od adjuvantne terapije relativno mala i nisu dostupni lijekovi koji ne djeluju imunosupresivno, ljekar može preporučiti alternativni tretmanski protokol da bi se reducirao rizik od komplikacija infekcijom COVID-19. (1)
- Moguća je zamjena postojećeg kemoterapijskog režima za drugi kemoterapijski protokol koji zahtjeva manje česte infuzije; npr. svake 2-3 sedmice, a ne svakih sedam dana. U pojedinim situacijama je čak moguće kemoterapijsku infuziju aplicirati kod kuće, u ovisnosti od mogućnosti. Također, neki pacijenti se mogu “prebaciti” sa intravenske primjene kemoterapije na oralnu primjenu, što će reducirati posjete Onkološkoj klinici. (1)
- Ako se nastavlja primjena kemoterapije, ljekar može preporučiti uzimanje profilaktičkih faktora rasta da bi se pojačao imuni sistem, ali i antibiotike da se spriječe različite infekcije i organizam bude manje osjetljiv na ozbiljne komplikacije u slučaju infekcije COVID-19. (1)

Kakve su preporuke u pogledu radioterapije?

- U slučaju da je u pitanju potencijalno izlječiv tumor koji brzo napreduje, rizik odgađanja terapije zračenjem može nadmašiti rizik povezan sa infekcijom COVID-19, te je vjerovatno da će se radioterapija nastaviti. Da bi se smanjile posjete bolnici, nadležni ljekar može razmotriti ubrzani ili hipo-frakcijski radioterapijski režim. To znači da je totalna doza radioterapija data u kraćem vremenskom period ili je data u manjem ukupnom broju doza u odnosu na standardni radioterapijski protokol. (1)
- Ako postoji veći rizik da promijenjena radioterapijska shema naškodi pacijentu, ili pacijent prima zračenje za kontrolu simptoma, tada se radioterapija može odgoditi i razgovarati sa pacijentom o drugim terapijskim opcijama. (1)
- Odluka da se modificira ili odgodi radioterapija mora biti medicinski opravdana i odgovarajuća za svakog pacijenta. Vaš nadležni ljekar će razgovarati sa Vama o svim dostupnim opcijama. (1)

Kakve su preporuke u pogledu endokrine terapije?

- Ne postoje konkretni dokazi koji bi sugerirali da endokrina terapija povećava rizik od infekcije COVID-19 virusom ili utiče na ozbiljnost bolesti. Većina endokrinih terapija ne uzrokuje supresiju imunološkog sistema. (1)
- Ukoliko primate Vašu endokrinu terapiju putem injekcije, Vaš ljekar može odlučiti da promjeni plan liječenja tako da ne morate često da dolazite na Onkološku kliniku. Na primjer, ako injekciju sa endokrinom terapijom primate svaka 3 mjeseca, terapiju možete početi dobivati svakih 6 mjeseci. (2)

1. Cancer. Net. 2020. Common Questions About COVID-19 and Cancer: Answers for Patients and Survivors. Dostupno na: <https://www.cancer.net/blog/2020-04/> (Pristup: 10.04.2020.)

2. ESMO. 2020. Cancer Care During the COVID-19 Pandemic: An ESMO Guide for Patients. Dostupno na: <https://www.esmo.org/for-patients/patient-guides/cancer-care-during-the-covid-19-pandemic> (Pristup: 13.04.2020.)

Kakve su preporuke u pogledu imunoterapije?

- U slučaju da primete imunoterapiju, Vaš onkolog može prilagoditi tretmanski protokol tako da zahtjeva rjeđe posjete bolnici. (1)
- Važno je naglasiti da imunoterapija može uzrokovati ozbiljne imunološki povezane neželjene pojave. Na primjer, posebnu pažnju zahtjeva tretmanski-povezan pneumonitis s obzirom da povećava rizik od ozbiljnih komplikacija u slučaju infekcije COVID-19. (1)
- Bilo kakve promjene u Vašem terapijskom protokolu se individualno procjenjuju, nakon razgovora sa ljekarom. (1)

Kakav uticaj ima pandemija koronavirusom na tretman neželjenih efekata onkološke terapije?

- Veoma je važno da nastavite obavještavati Vašeg ljekara ili medicinsku sestru o bilo kojim neželjenim efektima koji su se pojavili nakon onkološke terapije. Ovakve konsultacije bi trebalo vršiti putem telefonskog ili video poziva kako bi se izbjegao ponovni dolazak u zdravstvenu ustanovu. Isto tako, pojedine lijekove za tretman neželjenih efekata je moguće primati u kućnim uslovima. (1)
- Vaš onkolog se može odlučiti na dodatne mjere sa ciljem prevencije neželjenih efekata, a kako bi se smanjila potreba za dodatnim posjetama Onkološkoj klinici. Na primjer, ako imate relativno nizak rizik za razvoj febrilne neutropenije i obično ne primite faktore rasta, ljekar Vam može profilaktički propisati faktor rasta tokom pandemije COVID-19, kako bi umanjio potencijalnu potrebu za hitnom njegovom i izloženost infekciji koronavirusom. Ili, ako vaš ljekar predvidi da imate rizik od ozbiljne anemije povezane s liječenjem, može Vam propisati sredstvo za stimulaciju eritropoetina kako bi umanjilo rizik od naknadne transfuzije u bolnici. (1)
- Važno je naglasiti da neki simptomi koji nastaju kao neželjena pojava onkološke terapije poput zamora i povišene tjelesne temperature mogu biti jako slični simptomima infekcije sa koronavirusom. Zbog toga je jako bitno da Vašeg onkologa ili medicinsku sestru obavijestite o svim novim simptomima ili neželjenim pojavama koje primjetite. (1)

Kakve su preporuke u pogledu kontrolnih pregleda?

- Generalno, prema preporukama CDC (engl. Center for Disease Control = Centar za kontrolu bolesti), svaku posjetu klinici koja se može odgoditi bez rizika za pacijenta treba odgoditi. To uključuje rutinske kontrolne pregleda za otkrivanje recidiva bolesti. U mnogim slučajevima preporučena učestalost ovih je u varijabilnom rasponu (npr. između 3 i 6 mjeseci), tako da je produženje vremena između evaluacija često i dalje u okvirima preporuka. (1)
- Ako primjetite novi simptom koji može ukazivati na recidiv karcinoma, obratite se svom onkologu i ne čekajte sljedeći zakazani kontrolni pregled. (1)
- Budući da možda nećete biti u prilici da se vidite sa Vašim onkologom ili medicinskom sestrom jako je važno da uspostavite komunikaciju putem telefona i da prijavite sve nove simptome ili neželjene pojave koje primjetite. (2)

1. Cancer. Net. 2020. Common Questions About COVID-19 and Cancer: Answers for Patients and Survivors. Dostupno na: <https://www.cancer.net/blog/2020-04/> (Pristup: 10.04.2020.)

2. ESMO. 2020. Cancer Care During the COVID-19 Pandemic: An ESMO Guide for Patients. Dostupno na: <https://www.esmo.org/for-patients/patient-guides/cancer-care-during-the-covid-19-pandemic> (Pristup: 13.04.2020.)